

ANI YAZILARI :

KÜRTLERİN MENŞEİ VE TÜRKMENLERİN KÜRTLEŞMESİ

Dr. Mehmet ERÖZ

Asrımızda sırf ilim iştiağı ile ve yalnız mutlak hakikati aramak gayesiyle, dört duvar arasında yapılan hasbi çalışmalar, araştırmalar, münhasıran felsefi de olsa, azalmaktadır. Hiç değilse Türkiye için bu hükmü, (azalmalıdır) şekline çevirerek rahatça verebiliriz.

Günümüz Türkiye'sinde her fikir çilesi, memleketin dertlerine derman içindir. Haysiyetli hiçbir düşünce sistemi doğsun da, bu vatan sathında bir aksiyon sahası bulmasın, mümkün değil. İctimai bünyedeki hastalık teşhis, tedavi, ilaç bekliyor. Mücerret, ayakları yerden kesilmiş, toprağa yabancı, ısmarlama fikir kalıpları içine oturtulmuş yapmacık tefekkür kırıntılarından, vatana hayır yok artık. Katı realiteye yaslanıp, ayağımızı bu topraktan ayırmaksızın, onun dertlerine çare aramalıyız. Rehberimiz vatan aşkıyla yoğrulmuş, aksiyon için kanatlı ilim olmalıdır.

İlmi bu manada anlayıp, (Sosyoloji)sini (Cemiyet)imizin emrine vermek için çırpınan Ziya Gökalp'in araştırmalarının bir cephesini (Kürt aşiretlerini tetkik işini) kısaca açıklayıp, ondan aldığımız ilhamla, müşahedelerimize ve kitabi malumata dayanarak bu meseleyi biraz daha vuzuha kavuşturmaya gayret edeceğiz. Türlü ideolojilerin, karanlık niyetlerin tilki gözlerine bir projektör ışığı tutmak, bu ışıkta meselenin teşhis ve tedavisine ve ilerinin temsil faaliyetine yardımcı olmak, bu vesile ile merhum Ziya Gökalp'i hayır ve minnetle yâd etmek başlıca gayemizdir.

I- Meselenin İlmî Şekilde İlk Defa Ele Alınması :

Dr. Rıza Nur Sıhhiye Vekili iken (1920-21), iskân işleri de bu vekâlete ait olduğundan, Ziya Gökalp' ten Kürtler ve Kürtleşen Türkmenler hakkında ilmi bir eser istedi. Maksudı sistemli bir iskân ve temsil siyaseti takip etmek ve Kürtlüğe temessülü önlemektir. Denebilir ki , asırlar içinde bu ilk ilmi araştırma hamlesi idi. (Hamidiye Alayları) teşebbüsü, gayesinden zamanla uzaklaşmış, pratik bir tedbirdir sadece. Ziya Gökalp'in damadı Ali Nüzhet Bey bu teklifi şöyle anlatıyor:

“Rıza Nur, ilmi bir şekilde resmen işe başlamak üzere Ziya Gökalp'ten bir tetkik eseri istedi. Gökalp de Diyarbakır ve havalisinden işe başlayarak, aşiretler arasında bulunan ve Türklüklerini muhafaza edenlerle, iktisadi sebepler yüzünden Kürtleşen Türklerin dillerini, tarihlerini, ırk ve adetlerini göz önüne alarak bunları Türkleştirmek hususunda bazı etnografik tetkiklerle işe başlanması metotlarını yüz sayfalık bir deftere yazıp Rıza Nur'a gönderdi.

Bu tetkik Vekiller Heyetince çok beğenildi. Atatürk takdir etti. Gökalp'e üçyüz lira gönderdiler ve ayrıca Gökalp'e, bütün vilayetlerde bir tetkik seyahatine çıkması için arzularını sordular. Gökalp; o zaman hasta idi. Elinde çalışacak genç yoktu”¹

Dr. Rıza Nur, vekillikten ayrıldığı, Ziya Gökalp de dünyasını değiştirdiği için bu tetkik gezisi, iskân ve temsil ameliyesi mümkün olmadı.

II- Kürt Kavminin Menşei :

Eğer bir Kürt kavmi mevcutsa, bu ırkın köklerini M.Ö 4. asırda Hakkari tarafında yaşadığını bildiğimiz Karduk'larda (Xenophon, On Binlerin Ric'ati, İst 1939 sf. 105-122) ve Güneybatı İran'daki Cyrtii'lerde (Kürtler Maddesi, İslam Ansiklopedisi) aramak gerekiyor. Asırlar sonra bu kavimlerin, komşu kavimlerle birlikte (Kurd) veya (Ekrâd) adıyla yâd edildiğini görüyoruz : “ Arap istilası devrine doğru Kurd (cemi: Ekrâd) tabiri İranî ve İranlaştırılmış kabileler halitasına teşmil edilmeye başlanıyordu. Bu kabileler arasında yerliler (Kardular), Sâmiler ve belki de Ermeniler (Mamakan kabilesinin Mamikon menşeiinden olduğu iddia ediliyor) vardır.” (Kürtler Mad. İslam Ansk.)

¹ . Doğu Mecmuası, sayı: 7-8, 1943. Biz bu eseri görmedik. Sadece pek az bir kısmını neşreden Zonguldak'ta müntesir, Doğu Mecmuasından ve epeyce bir kısmını tefrika eden Sinop Gazetesinden (1926 senesi, teşrinievvel nüshaları) faydalandık. Gökalp'e yapacağımız atıflar, bu iki kaynağa dayanmaktadır.

Kurmançlar kendilerinden bahsederken (Kürt) ismini kullanmazlar. Ancak (Kürt) adıyla Türkler ve diğer komşu kavimler tarafından anılırlar. Ziya Gökalp, bu hususa işaret ederek “ Kurmançlar kendi kendilerine (Kürt) namını vermezler. (Biz Kurmancız) derler. Zazalara da (Dünbeli) derler. Zazalar kendilerine (Kird), Kurmaçlara (Kirdas) adını verirler.” diyor ve Türklerin (Kürt) namını Kurmaçlara tahsis ettiklerini, Dünbelilere de Zaza dediklerini ilave ediyor. Ziya Gökalp, aynı incelemesinde konuştukları dillere göre Kürtleri vaktiyle beş grupta mütalaa ettiğini (Kurmanç, Zaza, Soran, Gûran, Lûri), fakat sonraki tetkikleriyle Gûran lisanı ile Zaza lisanının birbirine yakın olduğunu farkettiğini söyleyerek, Kürt dillerini dörde (Kurmanç, Soran, Gûran, Lûri) irca ediyor ve bu dört dile kadim Kürtçenin müştakları gözü ile bakıyor.

Şerefnameye göre de , Kürt kavminin mecmuu dört kısımdan mürekkeptir: Kurmaç, Lur, Kalhur, Gûran. Bunlardan yalnız Kurmaçların dili Kürtçe sayılmakta, diğer üçü ayrı lisanlar olarak görülmektedir. “ Bu kabilelerden Lûr, dış görünüşüne ve cenub-i garbi zümresine doğru yaklaşan diline bakılırsa, ayrı bir vahdet teşkil etmektedir. Gûranlar tıpkı aynı menşe’ e malik olan Avramiler, Zazalar gibi, Kürtçeden büyük mikyasta farklı şimal-i garbi şiveleri konuşmaktadırlar. Kalhur tabiri, Senna ve Kirmanşah mıntkasının Kurmanci olmayan Kürt zümresine tekabül eder görünmektedir. .. O. Mann, Kürtçe ile Lurcanın birbirinden ayrı olduğunu kesin şekilde ispatlamıştır.” (Kürtler Mad. İslam Ans.).

Lurların dört kolundan biri olan (Kûh- Gelû) kabile birliği, üç büyük kabile (Akacari, Bavi, Caki) ihtiva eder ki, bunlardan birincisi büyük bir Türk zümresi olan (Ağaçeri) ye dayanır. Nitekim bu kabilenin dokuz kolundan dördü Türk boylarından (Afşar, Begdeli, Çağatay ve Kara-Bağlı) dır. (Luristan Maddesi, İslam Ans.)

Diğer bir kaynak Lûrları Türkmen olarak gösterir.: “... Firdevsi’nin kitabını yazdığı anlarda ise İran’da bir çok Türkmen aşiretleri de var idi. Binaaleyh, Lûrların bunlarla da bir münasebetleri olmak lazım gelirdi. Sir Malcolm, İran Tarihi namıudaki eserinin birinci cildinin 169-170. sayfalarında : ((Lûrlar) kendilerine (Kaouly- Kuli) ismini verirler. Halbuki, İran’ın mahalli dansöz ve şantözleri de bu isimle yad olunurlar. Demek oluyor ki, Lur zebanlarda (Lurca konuşanlarda) bu gibi eğlenceler pek esaslı bir adet idi.) diyor. Malcolm’un bu kaydı, Türkmen aşiretlerinin hayat-ı hususiyetleriyle pek münasebettardır. Türkmenlerin hususiyetleri, şarkı, çalgı, zevk ve eğlencedir. Halbuki, İran’ın sair aşiretlerinde bu gibi hususiyetlere tesadüf edilemez.

Billhassa eskiden İran'da intişar eden (Zedüş) dini salikini (mensupları), bu gibi eğlenceleri merdud addetmişti. Sonra Lur'zebanların lisanlarında da Türkmenlerle bir iştirak vardır. Bu hal, (Kürd - Lur - Türkmen) aşiretleri arasında sıkı bir münasebet ve tesalüp eserleri gösteriyor." Dr. Fritsch Kürtler, İst. 1334, sf.37-38 (Berlin Şark Akademisi tarafından neşredilen bu eser, 1334 de Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından tercüme ettirilip bastırılmıştır.)

Bazı kaynaklarda da Gürileri Türk olarak görüyoruz : İbni Haldun , Gürilerin Türklüğünü kat'i olarak ifade ederken , Müneccimbaşı ve başkaları Gürilerin Hata (= Hita) Türklerinden (Sahayif-ül Ahbar, C.2, sf. 600, Tarih-i Gaffari, fs.91) olduğuna kanidirler. (İbni Haldun, Mukaddime, I, sf. 704-6, İst. 955; mütercimnin notu).

Kuzey Lûristan'da oturan ve Şerefname'de (I, 323) İran'a tâbi ikinci dereceden Kürt kabileleri arasında gösterilen Lekler ile Orta Dağıstan'da Şarki Koy-Su üzerinde oturan Gazı- Gumukların (Kazı- Kumuk) kendilerine verdikleri ismin (Lek) olmasına bakarak (Lek Maddesi, İslam Ans.) bu iki cemaat arasında menşe birliği görmek kabildir. Diğer taraftan Osmanlı arşiv vesikalalarında ve Cevdet Paşanın ıslahat hareketi vesilesi ile (Tezâkir'inde) Lekvanik Kürdü veya Lekvanik Ekrâdı diye bahsedilen Kozan (Lek) lerinin veya Kozan Kürtlerinin , Kürtlükle zerre kadar alâkalari yoktur.

XX. Asırda, Kürtler arasında bu kavme mensup olmayan bir İrani unsurun (Gûran- Zaza zümresi) mevcudiyetinin ortaya çıkarılmış olması (Kürtler Maddesi, İslam Ans.); hakiki Kürtlerin sünnilige bağlılıkları yanında, bütün Lûr ve Lek kabilelerinin resmen şii olmalarına (Lûristan Maddesi, İslam Ans.) bakarak, (Kürt kavmi) diye vasıflandırılabilir bir ırk bulmanın imkansızlığı öne sürülebilir. " Sistemli tetkikler Kürt adı ile örtülen bir tabaka altında bir çok eski kavimlerin mevcudiyetini ortaya çıkaracaktır. " (Kürtler Mad. İslam Ans.)

III- Kürt Adıyla Anılan Türk Boy, Aşiret ve Oymakları :

Yukarıda dört lisan grubunda bulunup, mütecanis olmayan ve aynı içtimai enmûzece dahil edemeyeceğimiz kavimlerin (Kürt) adı ile anılmasının sebebinin malum olmadığını belirtmiş, bu isim altında bir çok ırkın mevcut olduğunu ifadeye çalışmıştık. Bu izahata göre Kurmançlar ve diğerleri kendilerine (Kürt) demedikleri halde, komşularınca bu isimle tanınıyorlardı. Şimdi de (Kürt) diye anılan Türk boy ve aşiretlerinden, oymaklarından

bahsedeceğimiz. Bunlar hem Türktür, hem kendilerine Kürt derler, hem de komşu kavimlerce böyle anılırlar. Kurmaçlardan ziyade bu ismin sahibi görünmektedirler.

Eski Türk kitabelerinden (Elegeş Yazıtı) nda : “ Kürt elinin hanı Alp Urungu altunlu okluğumu bağladım belde... = Kürt el kana alp urunu altunluğ keşiğin bantım belda” denerek, Kürt Hanından ve Kürt kabilesinden bahsedilmektedir.. (H. Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, III, 180-81, İst. 1940)

El kan sözü sonradan İlhan şeklini almıştır. Diğer kavimlerle karışmazdan önceki Hun Türklerinden olan eski Macarlar arasında da (Kürt) adıyla anılankabileler buluyoruz. “Macar alimleri eski eski Macar kabilelerinden Kürt gyarmat kabilesinin ismini buradaki (yukarıda, kitabede adı geçen) Kürt kabile adıyla birleştirilmektedir.” (a.g.e., sf. 183)

Kanuni devrinin ilk yıllarında Beydili kabilesi 40 oymaktan ibaretti ki bu kırk oymaktan biri 204 nüfuslu (Kürtler) oymağı idi. (Faruk Sümer, Bozoklu Oğuz Boylarına Dair, Dil- Tarih ve Coğrafya Fak. Derg. XI, I, 80)

Bozulus Türkmenlerinin arasında da (Kürt) adıyla anılan bir oymak yaşıyordu ve adı (Kürt Mihmatlu) idi. Bu oymak, Kuşadası'na (Aydın) kendiliğinden iskan olmuştur. (Çağatay, Uluçay, Saruhan'a Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İst. 945, sf. 384-85). (Kürt Mihmatlu) ların teşkil ettiği mahalleye bugün bile (Türkmen Mahallesi) denmektedir. 50-60 sene önce, kendilerinden sonra Mora'dan getirilip, Kuşadası'na yerleştirilen muhacirlerle münasebetlerinin gayet gergin olduğunu yaşlılar ifade ediyor. Mezarlarını bile onlardan ayırmışlardı. Zamanla bu gerginlik kalkmış, kız alış veriş olmuştur, kaynaşma vukua gelmiştir.

Aynı (Mihmadlu Kürdü) nü Danişmend'liler arasında da görüyoruz. (Dr. Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskan Teşebbüsü, İst. 963, sf. 69)

Arşiv vesikalarında (Türkmen taifesinden Kılıçlı Kürdü) diye yazılı bulunan Kılıçlı Türkmenlerinin (Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 930, sf.86,96,107,191) bugün Maraş havalisinde yaşayanlarının bir kısmı Kürtçe, bir kısmı Türkçe konuşmaktadır. Hepsi de Alevidir.

Horasan'daki Oğuz boylarından biri olan Döğer veya Döğerlü boyu, Şerefname'de (Mısır, 1930, sf. 424) Kürd Döğer olarak geçiyor. (Faruk Sümer, Döğerlere Dair, Türkiyat Mec. X., 153)

Toroslarda Akseki ile Hadim arasında (Tanrı Dağı) nın eteklerinde (Kürtler) denilen Yörüklerle rastladık. Bunların diğer Yörüklerden hiçbir farkları yoktu. Kendilerine (Kürt) denmesine akıl erdiremiyor, buna üzülüyor, (Kürt) adını ağızlarına almak istemiyor, “ Biz Yörüğüz, ötesini bilmeyiz” diyorlardı.

Korkuteli (Antalya) civarında kışlayıp, Söbücü Yaylası'nda yaylıyan, yarı göçebe (Yeniosmanlı Yörüklerine) buralara ilk geldiklerinde (Kürtler) denirmiş. Yaptıkları camiye (Kürt Camisi) denmiş ve bugün de o mevki bu isimle anılıyor.

Anadolu'nun bir çok yerinde (Kürt) veya (Kürtler) diye isim alan köyler halkı da Türkmen olup, (Kurmanç) ları ifadede kullanılan Kürtlük ile ilgileri yoktur. Isparta'nın Ş. Karaağaç'ının Yenişar Bademli'sine bağlı Kürtler Köyünde de bunu müşahede ettik. Bu köyde (Kürt) kelimesi süpürge otu manasına geliyor. Divan_ü Lugat-it Türk'te (I, 343-6), (Kürt), yay, kamçı, değnek gibi şeyler yapmaya yarayan kayın ağacı demektir. Abu- Hayyan'ın, Kitap al İdrâk Li-Lisan al Atrâk'inde (Dr. A. Caferoğlu neşr. İst. 1931, sf.56), Kürt, Kıpçak lehçesine göre, ayva manasını veriyor.

Bütün bu vesika ve izahatın gösterdiği gibi, muhtelif halklara alem olan (Kürt) kelimesi aslında, bugün Kürt kavmi denen Kurmançlara mahsus isimler almayıp, o dillerden doğmuş (ad) da değildir. Bilakis Türkler tarafından boy, aşiret, oymak adı olarak kullanılmış ve Türk dilinde (süpürge otu, kayın ağacı, ayva) manalarına gelen bir kelimedir. Bu itibarla, nasıl oluyor da bu tabir, İran ve Anadolu'nun kadim ırklarından olan (Kardu, Karduk Cyrtii)leri ve belki de iddia edildiği gibi onların neslinden gelen (Kurmanç)ları belirtmekte, isimlendirmekte birdenbire ön plana çıkıyor? Bu hususta hiçbir kaynak tatmin edici, ikna edici bir cevap veremiyor. Arap istilası devrine doğru yerli, İrani, İranlılaştırılmış unsurların hepsine birden Kürd (Cemi: Ekrad) denmeye başlanmasını bilmemizin (Kürtler Mad., İslam Ans.) bu meçhulu aydınlatmada ve daha sonra bu ismin tahakkümü altına Türk halklarının da girmesini izahta hiçbir kıymeti ve faydası yoktur. Biz bu noktada, kelimenin menşei üzerinde fazla durmaksızın, Kürt adı altında diğer kavimlerle nasıl birleşirse birleşsin, (Kürt potası) içinde erimek vaziyetine gelen Türk boyları zaviyesinden, Kürtleşme hadisesi bakımından meseleyi ele alacağız.

IV-Türkmen Aşiretlerinin Kürtleşmesi:

Ziya Gökalp, adı geçen araştırmasında Kürtleşmeye temas etmektedir. Burada Gökalp, siyasi zümrelerle kavmi zümrelerin tefriki lazım geldiğini, ekseriya siyasi bir heyetin içinde muhtelif uruk'lara mensup emareler

bulunabileceğini söyleyerek, Milli kabilesi içinde (Türkan) gibi esasen (Beydili) boyuna mensup, Türk olduğunu bilen fakat kürtçe konuşan bir Türk aşiretinin varlığına işaret ediyor ve Karakeçili aşiretinin Kürtleşmesi için de şunları kaydediyor: “Viranşehir Milli’sinin komşusu ve rakibi Karakeçi kabilesidir. Bu kabile isminin delalet ettiği vecihle Bursa’daki Karakeçi’nin bir şubesidir. Fakat Türkçe’yi unutarak Kürtleşmiştir. Karakeçi köyleri arasında (Salur) adlı bir köy vardır. Salur malumdur ki, Oğuz ilinin 24 boyundan biridir. Bundan başka Karacadağ’ın cenubunda (Kangılı) vardır. Bu isim Kangılıların da vaktiyle Karakeçi’ye komşu olarak yaşadıklarını gösterir. Türkan aşireti de Karakeçi’ye komşudur. Zaten evvelce Türkan aşireti Karakeçi kabilesine tabi iken, İbrahim Paşa zamanında zorla Milli’ye tabi kılındılar. (Türkan) Oğuz’un (Beydili) boyundan olduğu gibi, Karakeçi içinde de Beydili köyleri vardır.” Günümüzde (Beydili) ler Urfa ve Sarız (Kayseri) havalisinde (Badıllı) adıyla anılmakta olup, kürtçe konuşmaktadırlar. Şu vesika Türkmenlerin zamanla nasıl Kürtleşebildiklerini belirtmesi bakımından ibret vericidir: “976 (1568) Ruha (Urfa) sancağı defterinde bu kabile, Cemaat-ı Ekrad-ı Döğerlü suretinde zikredilmektedir. (Başbakanlık Arşivi, nr. 965, vrk. 165 a vd.). Kabilenin vergiye tabi şahısları arasında Bayram, Gündoğmuş, Budak, Yağmur, Kaya, Sarı, Tanrıverdi, Durmuş, Dünder ve Satılmış gibi Türkçe adlar taşıyanlar görülmekte ve hatta Karkın gibi bazı Oğuz boyları adı almış kimselere bile tesadüf olunmaktadır(vrk. 166 a). Bu Döğerlü (oradaki halk arasında telafuzu Düğerlü) kabilesi 1747 tarihinde Milli adlı büyük Kürt aşiretinin hücumuna uğramış ve bundan ancak o zaman Halep valisi olan Ragıp Paşa (Koca)nın müdahalesi sayesinde kurtulabilmiştir. (İzzi, Tarih, s. 271) Döğerlü kabilesinin, Urfa’nın şimal doğusunda bulunan yurdu, son zamanlara kadar kendi adıyla anılmakta idi.” (F. Sümer, Döğerlere Dair, Türkiyat Mec. X, 152).

Daha Huzistan’da iken bir kısım (Avşar)ın da Kürtleştiği anlaşılıyor. (Prof. Dr. Z. Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, İst. 946, sf. 207).

Yozgat civarında 24 Oğuz boyundan biri olan Avşar’ların ismiyle yadedilen Kürt aşiretlerinin bulunuşu da (Fuad Köprülü, Avşar Maddesi, İslam Ans.), arşiv vesikalarında Avşar’ların “Tavayifi Türkman ve Ekraddan Receplü Afşarı cemmati...” demek suretiyle Kürt gösterilmesi de (A. Refik a.g.e. sf. 145), Maraş’ta Kürtleravşarı Köyü’nün bulunuşu da (Köylerimiz, 1933), Kürtleşmenin ve Kürtleşmeyi hazırlayan saiklerin diğer misalleridir.

Maraş ve Gaziantep havalisindeki Tilkiler ve Kızkapanlılar Kürtleşmiş Alevi Türkmenlerdir.²² Bunlardan birincisi (Tilkü)ler daha Luristan'da iken Kürtleşmiştir (Z. V. Togan, a.g.e., sf. 206) Kızkapanlılar ise vaktiyle Adana, Maraş havalisindeki büyük boylardan olup, halen Adana'da 50'ye yakın köyde sakin bulunan Varsaklara tabi idiler. (Prof. Dr. Faruk Sümer, Çukurova Tarihi, Ankara, 964, sf. 95; ayırbaşım).

Bugün adı geçen köyden başka, Anadolu'nun muhtelif mntıklarında üç tane Kızkapanlı köyü mevcuttur: Kızkapan (Malazgirt-Muş), Kızkapan (Keşan-Edirne), Kızkapan (Hafik-Sivas) Köylerimiz, 1933).

Van civarında da birçok köy halkının Kürtleştiğini şu kayıttan anlıyoruz: "Zilan Deresinde, Şehirpazar, Doğancı, Hasanabdal, Boynuzlu, Çakırbey, Kumlubudak, Gökoğlan köyleri vardır. Yüz sene evvel bu köylerin ismiyle beraber, ahalisinin de halis Türk olduğunu ihtiyar adamlar söylüyorlarmış, sonra mütegalibe aşiret ağaları bu deredeki Türkleri Kürtleştirmiştir. Nitekim (Salman) köyünün bugün kırk yaşındaki adamları mükemmel Türkçe konuşup, Türklüklerini muhafaza etmektedirler. Bu köye de (Salman) adında bir Kürt beyi—musallat—olmuş, kendisine malikane edinmiştir."²² (A:—Şerif, Ahlat Kitabeleri, İst. 932, sf. 20).

Bugün Tunceli-Muş havalisinde Kürtçe konuşan Alevi Türkmenler³ yaşamaktadır ki, ayinlerinde söyledikleri nefesler, çektikleri gülbankler hep Türkçedir. Konuştukları karışık dil içinde çok eski Türkçe kelimeler mevcuttur. Köy adları, civarlarındaki dağ, dere, göl isimleri, insan isimleri halis Türkçedir. Doğan, Keleş, Memiş, Dursun, Tosun, Kurt, Yiğit, Aynal, Aslan, Tek, Koç, Durmuş, Teymur, Karaca, Çenen, Kılıç, Çolak, Çakır, Yaşar, Köçer, Seviş, Karaman gibi erkek adlarıyla; Çiçek, Güzel, Güllü, Turna, Suna, Çeki, Sümbül, Gülsün, Fidan, Sevgili, Hatun, Nazlı, Gülperi, Kumru, Elmas, Tezgül, Akcan, Şeker, Sevdalı, Meral, Gazal gibi kadın adları pek çoklarında görülür. Kabileler içinde de Türkçe isimlerle anılan oymaklar mevcuttur. Cibranlılarda Torunu, Sincar, Teymurlar; Lolanlılarda Kaçar, Kacer, Kimsoranda, Karece, Memiş oymakları; Hormeklide Karayakup, Pircan-Pircem, Alhas, Zoetrymur, Baluşağı, Arslan, Gedik ve Feresat oymakları:

²² Tarihçi arkadaşımız Gaziantepli Hüseyin Özdeğer'in bize söylediğine göre, bu iki aşiret Alevidir ve Kürtleşmiştir. Bilhassa Kızkapanlılar Türkmen tipi ve karakteri arzetmektedirler.

³ Türkiyemizin hayati meselelerinden biri olan Alevilik ve üvey evlat muamelesine tabi tuttuğumuz Aleviler hakkında şu yazılarımıza bakılabilir: (İş ve Düşünce, sayı: 247), (Ötüken, sayı: 18)

Bunların içinde (Hormek) kabilesi dikkat çekicidir. Atalarından süzülüp gelen rivayet ve inanışa göre Hormekli kabilesi Harzemlidir. Horasan'dan Erzincan'a ve oradan Dersim eteklerine ve daha sonra Kiğı ve Varto'ya yayılmışlardır. 50-60 sene önce bu kabile, komşu kabileler tarafından Horumbeyan⁴, Hormekan, Huvarzemiyân diye adlandırıldı. M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Ankara, 1961, sf. 59, 150-168).

Ziya Gökalp'in adı geçen tetkikinde zikrettiği Türklerle, Kürt diye anılan kavimler arasındaki şu örf ve adet, zihniyet, içtimai ruhiyat ve davranış benzerlikleri, Kürtleşmenin delilleri arasına sokulabilir:

“*Obe*: Buhtan'da Amare'nin münkasem bulunduğu batın zümresine (Obe) derler. Bu kelime Türkçe'den alınmıştır. (Oba) kelimesi Türkçe'de beraber konup göçen çadırların mecmuuna denilir. Kürtçede batın manasına yerleşmiştir.

Tatlar: Aşiret seciyelerini kaybeden , hükümete muti köylere (Tat) namını verirler. (Tat) Türkçeden alınma bir kelimedir. Türkler, Türk töresinin haricinde yaşayan kavimlere Tat derlerdi. Kurmançlarda kendi törelerine uymayanlara (Tata nizane) derler ki (Tat'tır. Nâdandır) manasını ifade eder.³

Ekinci, Köçer: Kürtler çiftçilikle uğraşanlara (Ekinci), göçebelere (Köçer) derler. (Köçer)ler çadırlarda ikamet eder. Şerefli olan Köçerlerdir. Ekinciler nazarında dün (aşağı) bir mevkidedirler. Çünkü silah ötekilerin elindedir.⁴

Eski Türklerde (Akkemik) asil sınıfı, (Karakemik) aşağı sınıfı ifade den mefhumlardı. Kürtlerde de buna benzer iki kelime vardır : (Akkürt), (Karakürt).

Şu atasözleri de Türk atasözlerinin aynıdır : (Ölmek var, dönmek yok), (Erkek koyun kurbanlıktır), (Atın ölümü arpadan olsun).

⁴ Rize- Trabzon havalisinde lazca konuşanlar, Türkçe konuşanlara (Horum) adını verir. Afyon civarındaki Yörük aşiretlerinden birinin adı (Horzum) dur.

³ Kars'ta yerli Türkler, İran Azerbaycanından gelen ve Şii olan Azeri Türkler için (Tat) veya (Ecem) diyorlar. (Ecem) Arapçadaki (Arap) ın gayri milletleri ifade eden (Acem) in Türk şivesiyle söylenişidir. (Tatar) kelimesi de (Tat + eri) den gelmiştir. (Eski Türk yazıtlarında) ve (Divan-ü Lügat-it Türk'te) bu kelime : “ yabancı, Fars, Uygur, Müslüman olmayan ve ekinci” manalarına geliyor.

⁴ Karadeniz havalisini Türkleştiren, oranın iskanında büyük rol oynayan (Çepni)ler , ziraatla uğraşan köylülere (Ekinci) derler ve onlara zavallı gözüyle bakarlar. Eskişehir- Bilecik civarı Yörükleri çiftçiler için (Manav), diğer yerlerin Yörükleri (köylü) tabirini kullanır ve onları kendilerinden aşağı , korkak ve kılıç artığı olarak görürler. Aynı telakkiyi İbni Haldun'un (Hazarilik ve Bedevilik) mefhumlarında görmek mümkündür.

V – Kürtleşme Sebepleri :

Türkmen aşiretlerinin Kürtleşmesi sebebini kat'i şekilde izah etmek mümkün değildir. Bu Türk tarih felsefesinin işidir. Biz burada gene Ziya Gökalp'e , müşahedelerimize ve bir kısım vesikaya dayanarak bir izah denemesi yapacağız.

Bize göre Kürtleşme sebepleri şunlardır : Osmanlı İmparatorluğunun Alevi Türkmenlere tatbik ettiği haşin politika, asayişsizlik, aşiretlerin bölünmesi, iktisadi zaruretler ve Türklerin Kürt dilini çabuk öğrenmesidir.⁵

Osmanlı Devleti Alevi Türkmenlere çok haşin davranıyordu. Her talep ve direnişleri, kan ve ateşle mukabele görüyordu. Bir çok Türkmen aşireti İran'a kaçmıştı. Kalanlar aşiret teşkilatı dağılmış, nizamı bozulmuş perakendelerdi. Sığınacak melce, tutunacak el arıyorlardı. Bu hale düşen aşiretlerin hangi ruh haleti içinde bulunacağını Ziya Gökalp şu veciz satırlarla anlatıyor : "Aşiret teşkilatı bozulunca her fert kendi başına kalır. İçtimai bir teşkilat mevcut olmaz. Bu hale (içtimai atomizm) hali denilir. Bu hal içtimai bir inhilâldir. Böyle bir hale-sukut-eden-bir-zümre,-mutlaka-bir-beyin,-bir-ağanın-tahakkümü-altına-geçer-

Kurunu vustadaki serfler, reayalar haline girer. Mamafih, bu hal onlar için anarşiden, başsızlıktan daha iyidir. Binaenaleyh, bu serfliği, feodalizmi, aşiretliği yeni terk etmiş olan köylüler kemal-i şevk ile kabul ederler."

Alevi Türkmen aşiretleri, Osmanlı- Safevi mücadeleleri sırasında Gökalp'in tarif ettiği bu ruh haleti içinde idiler. Hayatlarını teminat altına almak, Alevi katliamından kurtulabilmek için sığınacak yer aradılar. İşte bu sırada, Osmanlı- Safevi mücadelelerinden faydalanan Kürt derebeyleri kudretlerini artırdılar, derebeyliklerini genişlettiler. Şerefname bunu doğru olarak tasvir etmektedir. (Kürtler Mad. İslam Ans.) Perişan Alevi Türkmen aşiretleri halkı, saltanatlarının zirvesine ulaşmış Kürt derebeylerine iltica ettiler. İçtimai ve iktisadi yıkım içinde idiler. Hayatlarını kurtaran, ekmecek veren insanlara minnet duygusuyla bağlandılar. Onların dillerini öğrendiler, ana dillerini unuttular. Diğer taraftan (Kürt) adını almış bazı Türk aşiret ve oymakları (yukarıda vesikalarda gösterdiğimiz gibi) bu inançla muhite uymuş

⁵ Buradaki Kürt dilinden maksat Kurmanç dilidir. Kürt kavmi derken de Kürtleşenleri değil ; kadim Kürtleri (Karduk, Kardü, Cyrtii ve onların neslinden geldiği söylenen Kurmaçları) kastediyoruz. Burada şu hususu da belirtmeyi ilmi ve vatani bir vazife sayartız : Kurmaçlar kadim Kürtlerin (Karduk, Cyrtii) torunları da olsalar, bin senelik tarihi ve içtimai müşterek bir hayatın acı ve tatlı günlerini birlikte tatmış insanlar olarak Türk sayılmaya layıktırlar. Bağrımıza basıp Türkleştirmeliyiz.

ve konuşulan dili benimsemiştir. Bu hususu canlı bir misalle vuzuha kavuşturacağız.

Kozan'ın Aslanlı, Havyalı, Hacılar, Üçdut ve Hamam köyleri halkına o muhitte (Kozan Kürtleri) deniyor. Kendileri de bunu benimsiyor ve " Biz Horasan Kürdüyük" diyerek ilk dört köyün (Gırıntı Kürdü), Hamam köyünün halkı ise (Lek Kürdü) olduğunu ifade ediyorlar. Tarihi vesikalarda " Lekvanik Ekradı", " Lekvanik ve tevabii Karnıtlı ⁶ ve Hacılar nam üç cemaat..." (A. Refik, a.g.e., sf: 145-146), " Karnitili ve Lek ve Hacılar namında üç Kürt aşireti ..." (Cevdet Paşa, Tezakir, Ankara 1963, sf: 117) ifadeleriyle bu aşiretlerin, bu köy halklarının (Kürtlüğü) adeta ispat olunmaktadır.

Biz bu yazımızın dar çerçevesi içinde, mümkün olduğu kadar kısa, fakat özlü delillerle, yazılı ve şifahi beyanları tekzibe çalışacağız.

Adı geçen beş köy halkı bir tek Kürtçe kelime bilmemektedir. En güzel Türkçeyi Avşar şivesiyle konuşmaktadırlar. Vaktiyle Kürt olduklarını, asırlar boyu Türk boyları, aşiretleri içinde kala kala Kürtçeyi unutup, Türkçeyi öğrenmiş olduklarını kabul etsek bile, bu kadar özlü bir Türkçe konuşmalarına imkan yoktur. Esasen Kürtçenin de büsbütün unutulması mümkün değildir. Hiç değilse bir kısım kelimenin, günlük lisanda yer almış olması gerekirdi. Bu kelimelerden numunelik bir tane olsun bulmak kabil değildir. Buna mukabil Dede Korkut hikayelerinin dilini, 1300 sene önce Türkistan'da Orhun nehri civarında Türklüğe büyük bir miras olarak bırakılmış olan kitabelerdeki ve Divan-ı Lügat-it Türk'deki kelimeleri, Kozan dağlarının bu Kürt denilen sakinlerinin günlük konuşmalarında görmek, işitmek mümkündür. Diğer taraftan Orta Asya Türklüğünü devam ettirdiklerinde, ilim erbabının hiç şüphe etmediği, Yörük ve Türkmenlerin dilini, şivesini, göçebe kültürüne ait deyiş, deyesek ve kelimelerini Kürt denen bu insanlarda müşahede etmek gayet kolaydır. Birkaç misalle iddiamızı ispatlayalım.

KELİMELER :

Akka: Yakın zamana kadar baba manasına kullanılan bir kelime olup, Dede Korkut'ta (ağa) diye geçer.

Ala: Alaca, birkaç renk demektir. Orta Asya'da da aynen kullanılır. (Eski Türk yazıtları, Divanü Lügat-it Türk, Dede Korkut)

⁶ Eski yazının bünyesi icabı (Gırıntılı) da okunabilir ki; o takdirde kendileri doğrusunu söylüyor demektir.

Alaçık: Çadır, derme çatma barınak. Orta Asya'da (Alaç) şeklinde söylenir. (Divan)

Çomça : Ağaç kepçe. Orta Asya'da (Çömçe) tarzında kullanışar. (Divan)

Ece : Ağabey. Orta Asya'da (eçi, içi) şeklindedir. (Eski Türk yazıtları)

Edik : Meşin Çizme. Eski Türk yazıtlarında (Edük), Divanü Lügat-it Türk'te (Etük, ödük, ötü) şeklinde geçer.

Tülü : Buhara devesi ile (Orta Asya'daki adı Buğra'dır. Çift hörgüçlü damızlık erkek devedir. Anadolu göçebeleri buğur, buhur tabir eder.) , Afrika Aneze devesinden (Gayalak, Celep) meydana gelen deve cinsi. Dişisine (maya), erkeğine (beserek) denir. Besereğin küçüğü (daylak)tır. (Tülü) her iki cinsin müşterek adıdır. (Tülü maya), (Tülü beserek) şeklinde de söylenir. Tüylü, iri kafalı, yakışıklı, boylu poslu, yüke dayanıklıdır. Erkeğinden güreş devesi çıkar. (Tülü beserek) Bu kelimeler incelemekte olduğumuz Kozan Kürtleri dahil, Türkiye'nin bütün Yörük ve Türkmenlerinde göçebe kültürünün müşterek tabirleridir.

Yazı: Ova, düzlük. Orta Asya'da da aynı manadadır. (Divan)

TABİRLER :

Güzel bir kız için " Beserek gibi kız", " Daylak gibi kız", " maya gibi kız", " Tülü gibi kız".

Ağırbaşlı bir kimse için : "Lök gibi oturuyor" (Bu tabir şehirlerde bile kullanılıyor. Lök, ikinci kuşak melez develerendir. Durgun, adeta tefekküre dalmış hissini veren bir cinstir. Benzetiş bu bakımdandır.)

İri yarı bir kimse için : " Buğur gibi adam"

Aşık bir şeyi bilmeme karşısında : " Deveden doğan köşsek, bunu bilmeyen eşek", (Köşsek : devenin yavrusu).

Ünvanın, lakabın ehemmiyeti : " Deve havıdıynan, Adam lağabıynan" (Havut: devenin semeri . Deve havudu ile, adam lakabı ile tanınmış.)

Cesur, atak, kabiliyetli insan için : " İtin eniği it olur, Gurdun eniği gurd olur", " Öyle bir adam ki, Gurd elinden goyun alır.", " İtin göremediğini gurd görmüş."

Korkak, beceriksiz kimse için : “Ulumasını bilmeyen it, uluyu uluyu üstüne getirir gurd”

Ahmakçabir iş yapılıncı: “ Eşeğin anırı anırı gurda vardığı gibi “.

Gururlu, mağrur kimse için : “Horasan akıllı”

Devşirme, kozmopolit sıraylı (Osmanlı) kelimesiyle ifade ederek nefretlerini ve yüz sene önceki mücadeleleri şöyle dile getirirler :

“ Geçi derisinden post olmaz,
Osmanlıdan dost olmaz.”
“Gır atlarda oldu gırmızı boya
Osmanlı geliyor, kaçıyon neye
Sedefoğlu iç ağasın dürdü suya
Gönüller ağasın gurban vermen mi”

At ve silahın ancak yiğitlere mahsus olduğuna dair : “ At, pusat Gozanoğlu’na yakışır baba.” (Pusat: Orta Asya’da silah manasına geliyordu. Bugün unutulmuştur. Yalnız Kozan Kürtlerinin bu deyeseginde yaşadığını görüyoruz.)

“ At binenin, silah guşananın”

Dini- Sihri Telakkiler : Örf adetler hususunda aynen Yörükler ve Türkmenler gibidirler. (Şamanizm) bakiyelerini devam ettirmekte Yörük ve Türkmenlerden geri kalmazlar. Bu sahada Orta Asya’yı dile getirirler. Bir iki misal:

Albastı : Lohusaya musallat olan sarışın bir peri kızıdır. Lohusanın başında erkek beklemezse, tedbir alınmazsa lohusanın ciğerini yer. Peri kız, erkekten korkar; onun için Kozan Kürtlerinde lohusayı erkek bekler. Başının altına Kuran konur. 30-40 sene öncesine kadar lohusanın yastığının içine kurt postundan bir parça kesilip konurdu. (Bu Orta Asya Şamanlığının en bariz bir devamıdır. Bu şekli en koyu Yörük, Türkmen ve Alevi Türkmenlerde bile bulamadık). Bu kurt postu parçası ana ve yavruyu (albastı) ya karşı korurdu. Kozan Kürtleri ile Orta Asya’nın (Şamanlığının) ne kadar benzer olduğunu iyice belirtelim : Kırgız- Kazak Türklerinde “ albastı iki nevi olup, biri (kara albastı) ve diğeri de (sarı albastı) dir. (Sarı albastı) lar hoca veya baskı (şaman) ların okumasıyla defî olup giderler. (Kara albastı) ise, kendisini görmek

iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. (Sarı albastı) sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi veya tilki suretlerine de girer. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğerlerini alır, götürüp suya atar. Baskılar yahut ocaklı adam (albastı) yı ciğeri yerine koymaya mecbur ederler. (Albastı) yı yakalayan baskı, eline kopuz alarak şu afsunu söyler :

Ey, albastı zalim
Koy ciğerini yerine,
Zavallının canın iade et.
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım.

Bu suretle merasim yapılırsa albastı ciğeri yerine koyar ve ölen loğusada iadeyi hayat edermiş. Baskılar (albastı)yı , ekseriya keçi suretinde görüyorlar...” (Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara 1954, sf. 169)

~~Kozan Kürtleri yeni doğmuş çocuğu kurt gibi güçlü ve uğurlu olsun diye~~
kurt postunun içinden geçirirler. Dede Korkut “ Kurt yüzü görmek mübarektir “ diyordu. Bütün Türk devletlerinde kurt bir semboldü; kurt başlı bayraklar kullanılırdı. Ergenekon Destanı, Oğuz Destanında kurt yol gösterici, kurtarıcı, uğurlu, kutlu bir hayvandı. Kurt Türklerin totemi idi. Kozan Kürtlerinin yeni doğan çocuğu kurt postuna sokmalarını bu gözle mânâlandırmak gerektir.

Akşamüzeri acılı, ekşili, turşulu şeyleri konu komşu arasında alıp vermezler. Bu adet Orta Asya’da da tatbik edilir.

Maddi Kültür :

Giyim kuşamda Yörük ve Türkmenlere benzerler. Kullandıkları kap kacak, ev eşyası hemen hemen aynı olup isimleri arasında fark yoktur. Yaşlıların eskilerden duyduğuna göre vaktiyle Kırgız- Kazak çadırlarından başka bir şey olmayan keçe çadırı (Toprak ev, topağ ev, derim ev, Bekdik çadırı) kullanıyorlardı. Bir müddet de kıl çadırı kullanıp iskan oldular.

Gösterdiğimiz hususlar, kısaca ileri sürdüğümüz deliller, vesikaların Kürt olarak kaydettiği , Kozanlıların (Kürt) diye isimlendirdikleri Kozan Kürtlerinin katıksız Türk olduğunu itiraz götürmez şekilde ortaya koyuyor.⁷

Son olarak Aslanlı Köyünde oturan fakat aslen Avşar boyundan olan Aşık Ommar'dan (Aşık Ömer)⁸ aldığımız şu şiiri tamamlayıcı vesika olarak sunuyoruz. Bu şiirde (Avşar, Mürseloğlu, Bektaşoğlu, Güveloğlu, Küçükalioğlu) gibi Türk boy , aşiretleri ve aşiret beyleri Kürtlerle Kürtlerle akraba gösterilmektedir.

Delme dakma deĝel, evvelden aĝa
 Bal sumak çektirir solundan saĝa
 Umucuya verir atınan deve
 Bektaşoĝlu Kürt yeĝeni deĝel mi
 Ah ediyor garaları görenler
 Tütünün sündüğü yere⁹ atı salanlar
 Üç tuĝlu vezirden Duzzak lanlar
 Mursaloĝlu Kürt yeĝeni deĝel mi
 Avşar gelip gerisine dönünce
 Ördekli'de belli yurdu konunca
 Hah demeden bin atlısı binince
 AAvşar Beĝ Kürt yeĝeni deĝil mi
 Çarşı bazarıdı evinin içi

⁷ Aynı delilleri kendilerine izah edip, hakiki Türk olduklarını belirttiğimizde yaşlı başlı insanlar çocuk gibi sevindiler. Konuştuğumuz meclise (köy evi) selam verip gelen her yeni misafire (Türklüklerinin meydana çıktığını) müjdeleyerek birlikte seviniyorlardı. Bayram havasına bürünmüşlerdi.

⁸ Aşık Ommar'ın kız kardeşini Kayseri'de , Zamantı Irmağının yanındaki bir Avşar köyünde (Söğütlü) ziyaret etmiştik. O da aşıkı ; iki kardeş de irticalen şiirler söylüyorlardı. Şiirlerine Dadaloğlu'nun torunu olduklarını da iddia ediyorlardı. Eski Türk ozanlarının bir devamı idiler. Kozan Kürtleri içinde Avşarlar arasında yaşıyormuşçasına rahat olan bu Avşar şairi ; Aşık Ommar'ın muhteşem hafızasına eski devirlerin yadigarı olarak nakşedilmiş olan yukarıdaki şiiri, bir çok Türkmen aşiretlerini Kürtlerle akraba göstermesi bakımından mânâlı buluyoruz.

⁹ Barut dumanının olduğu yer muharebe meydanı

Avşar iskan getti ne idi suç¹⁰
 Duşmanın üstüne çekerdı göçü
 Avşar Beğ Kürt yeğeni değel mi
 Atlar ener de babam çeşmeye
 Ebbeğesi¹¹ vurur gümüş ireşme¹²
 Cerid'inen , Tecir'e de baş goşma
 Güccüğalioğlu¹³ Kürt yeğeni değel mi
 Aşığın dalgası gamlan gusura
 Bizim eller iskan getti yesire
 Boğazı çanlı gartal endi Mısır'a
 Göveloğlu Kürt yeğeni değel mi

NETİCE :

Türklüğü söz götürmez bir aşiret kendini Kürt biliyor, muhit öyle tanıyor, resmi makamlar, ilim çevreleri bu şekilde görüyor. Bir an düşünelim; bu aşiret (Kozan) gibi koyu bir Türk diyarında değil de, Kürt veya Kürtleşmiş Türkmenler ülkesinde olsaydı ne olurdu? İşte Türkmen aşiretlerinin Kürtleşmelerinin sebebi. Hal edilemeyen mevcut bu noktada düğümlüdür. Milli Kültür Buhranı.

İlgisizlik, sahipsizlik, milli kültürden nasipsiz oluş, Kürtlüğe temessülü hızlandırıyor. Doğu vilayetlerinin köylerine yerleştirilen Azeri Türklerinin, Kürtçeyi öğrendikleri duyuluyor. Bir nesil sonra onlar da Kürtleşecek. Üniversite, ilim muhitleri, devlet bu hususta bir fikir ve mesuliyet sahibi değil. Partiler üstü, uzun vadeli bir plana sahip değiliz. (Planlama Teşkilatı) maddi hayatımızı mamur eylemekle meşgul. Bu gidişle 16. Asırda Erzincan'da mevcut olan (Sevdimaldım Köyü) nün kayboluşu gibi, binlerce köy daha kaybolmaya mahkum.

¹⁰ Mecburi Avşar İskanından Babsediyor

¹¹ Silah

¹² Atın döşüne (göğsüne) konan gümüş savat.

¹³ Küçükalioğlu